

Yeni Türkiye

bu sayıda

101

türk dili özel sayısı III

devlet adamları, bilim adamları, araştırmacı ve uzmanlardan 260 makale, inceleme ve araştırma bilim dili olarak türkçe – terim meseleleri, ortak iletişim dili türkçe, ortak alfabe ve dil - kazakistan, özbekistan, azerbaycan'da latin alfabesine geçiş, dil politikaları ve türkçe

SAYIHI SAGIDOVA / BELGİN İBRAHİMÖV / ZEHARAYNBIKE SUBEİMENOVA / KARYYGASHI SAREKENOVA / MAGRİPAYESKEYEVA / GANİBE VAGİEKZİ / GULSARAKOZİFAKEMETOVA // ABDULLAH ŞENGÜL // FATİME GÖKÇEN AKKOYUN // ORHAN BALDANE // ERİDUN BEKİN // GULZEHANAT BEGİMOVA // ELMİRA KALJANOVA // EG HİSAMİDİNOVA // LİLYA MEMETOVA // MARİYA D. ÇERTİKOVA // MUSTAFA ÖNER // AYŞE İLKER // ADNAN MAHİRÖĞULLARI // GÖKÇE YÜKSELENPELER // TİMURKOÇAOĞLU // SAHİDE ŞEMMED KIZI ŞERİHOVA // KAMİL VELİNERİMANOĞLU // ERTUĞRUL YAMAN // R.A.DOSZHAN // BAHİTYAR KARİMOV // NAİLE HACİZADE // NURALA GÖKTÜRK // NEVZAT ÖZKAN // ÜMİT HUNUTLU // KUANYŞEBEKKEZHALİN // TURGAY UZUN // GÜLSİNE UZUN // BİLGEHAN ATISIZ GÖKDAĞ // YASEMİN YILMAZ // YAVUZ AKPINAR // ZEBHİRA ŞÜKÜRÇİMEVA // VAGİF SULTANİ // PERVİN EYVAZOV // İLELE BAYRAMOVA // SEADET İBYAR QIZI VAHAHOVA // AYNURA SEFEROVA // AYNURE NİYAZ QIZI PAŞAYEVA // BURGU YANIKLAR // GIZILGÜL ABDULLAYEVA // AMİR KHALİTZADEH // SULAYMAN TURDUMEVİÇ KAYPOV // HALİS BENZER // AHMET YAVUZ GÜRBER // HİKRET TÜRKMEN // AHMET BURAN // AHMET KARADOĞAN // GULGAISHA SAGIDOVA // ERİDUN AĞASIOĞLU // MEHMAN MUSAOĞLU // ÖZKAN ÖZTEKİN // RYSBEK ALİMOV // AIDYN ZEHAMİRZA // ORHAN SÖYLEMEZ // AKMARAL GOSMANOVA İBRAYEVA // CANAGÜL SAMETOVA // OSMAN KABADAYI // N. AMİRJANOVA // MURAT GERİTOĞLU // A.B. SALKYNBAY // MUYASSAR SAPARNİYAZOVA // KAMİL BEŞİROV // ABİMCAN İNAYET // SAVAŞ SAHİN // SENER METE // S. KAN YALÇIN // DİNÇER ATAY // ÖZEN YAMLAĞÜL // MİHAT DÜRMÜŞ // FATİH BAKIRCI // RİDVAN ÖZTÜRK // PERVANE MEMMEDLİ // TOHİD MELİTZADE // SAHİH UÇAK // HİKMET KORAŞ // ARZU MEMMEDOVA // KÜRSAT ÖNCÜL DİL // MEHMET AYDIN // A. S. KUZILASOV // AİKHAL GABYSHEV // KURALAY İEMİRBEKKIZI JANUZAKOVA // NADEJDA TUDIKOVA // ERGAN ALKAYA // EMİNE ATMACA // TUDORA ARNAUT // LİNDİTA XHANARI // SUZAN D. CANHASI // NESRİN SİPAHİ KIRATILI // DEMET YENİER // ERGİN JABLE // GEVDET SANLI // HEJNAN Dİ ERVİŞ // ALPAY İGÇİ // TURGUT TOK // BAHADİR GÜNEŞ

Bilim Dili Olarak Türkçe - Terim Meseleleri

- Sayalı Sadıgova* Ortak Türk Dili ve Ortak Terminoloji / 7
- Elçin İbrahimov* Türkçenin Ortak Konuşma Dili ve Dünya Dili Olma Sorumlulukları (Bilim Dili Olarak Türkçenin Gücü) / 11
- Zharlynbike Suleimenova* Türk Dilleri Terimlerin Ortaklık Sorunları / 17
- Karlygash Sarekenova* Türk Dillerine Ortak Dil Bilimiyle İlgili Terimler / 22
- Magripa Yeskeyeva* Türk Dillerindeki Termonolojik Sistemi Ortaklaştırma Meselesi: Lengüistik Terimler / 26
- Gatibe Vagifkızı* Türk Dillerinde Hukuk Terminolojisinin Teşekkülü ve Çağdaş Durumu / 30
- Gulsara Kozbakmetova* Türk Terminolojisi: Kitle İletişim Araçlarında Yabancı Sözcükleri Ortaklaştırma / 37
- Abdullah Şengül* Türk Edebiyatında Terim Sorunu 'Senaryo-Roman' Örneği / 41
- Hatice Gökçen Akkoyun* Endüstri Mühendisliği Alanlarında Türkçe'nin Yanlış Kullanımı ve Öneriler / 46
- Orban Baldane* Çalgı Biliminde Ortak Terminoloji: Türkiye ve Azerbaycan'daki Telli Çalgı Adlarının Terimleşmesinde Öne Çıkan Dil Yapıları ve Faktörler / 58
- Feridun Tekin* Ortak Dil Bağlamında Terim Birliği Açısından Türkiye Türkçesi-Özbek Türkçesi Gramer Terimleri Üzerine Bir Karşılaştırma / 64
- Gulzhanat Begimova* Ortak Terim Bağlamında Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Diplomatik Terimleri Üzerine Bir Karşılaştırma / 69
- Elmira Kaljanova* Kazakistan'da Bağımsızlık Döneminde Yürütülen Terminoloji Çalışmaları, Terimleri Kazakçalaştırma ve Yeni Terimler Oluşturma Süreci Üzerine / 74
- F. G. Hisamitdinova* 10 Ciltli 'Başkurt Dilinin Akademik Sözlüğü'nde Türkçe Kelimeler ve Ortak Türk Terminolojisinin Oluşturulması Sorunları / 84
- Lilya Memetova* Bugünkü Kırım'da Türkiye Türkçesinin Öğrenimi ve Kullanımı / 87
- Mariya D. Çertikova* Hakas Dili Sosyo-Politik Terminolojisinin Gelişiminin Ana Aşamaları (Ulusal Gazetenin Materyallerine Dayanarak) / 90

Ortak İletişim Dili Türkçe

- Mustafa Öner* Türk Dünyasında Modernizm ve Dil Gelişmesi / 94
- Ayşe İlker* Batı Grubu Türk Yazı Dillerinin Bugünkü Durumu / 103
- Adnan Mahiroğulları* Türkçe Günümüz 'Lingua Franca'sı İngilizceye Türk Coğrafyasında 'Lingua Turca' olarak Yeni Bir Seçenek Oluşturabilir mi? / 112
- Gökçe Yükselen Peler* Türk Lehçelerinin Kafkasya'da Franca Olma Sebepleri Üzerine Düşünceler / 122

- Timur Kocaoğlu* Türk Dünyasında Ortak Dil, Ortak İletişim Dili, Ortak Alfabe Tasarıları: Karşılaşılan Sorunlar, Çözümleri Üzerine Düşünceler / 129
- Salide Şemmed Kızı Şerifova* Politik Entegrasyon İçin Ön Koşul Olarak Tek Dil ve Tek Literatür Coğrafyası / 142
- Kamil Veli Nerimanoğlu* Avrasya'nın Ortak Dilleri: Türkçe-Rusça-Çince Üçgeni Bağlamında Ortak İletişim Dilinin Sosyo-Linguistik ve Sosyo-Politik Problemleri Üzerine / 148
- Ertuğrul Yaman* Türkiye'nin Ana Yörüngesi Bağlamında Türk Dünyasında Dil Birliği / 153
- R. A. Doszban* Türk Topluluklarının Ortak Dil Alanının Oluşturulması / 156
- Babtiyor Karimov* Ortatürk Dili Vasıtası ile Türkçenin kullanımını Yoğunlaştırmak / 160
- Kamil Veli Nerimanoğlu* Ortak Türkçe: Dün, Bugün, Yarın / 164
- Naile Hacızade* A. N. Samoyloviç'in Bakış Açısından Ortak Türkçenin Tarihi Gelişimi / 173
- Nurala Göktürk* Ortak Dil Türkçe / 179
- Nevzat Özkan* Yeni Gelişmeler Işığında Türk Dünyasına Yeniden Bakmak / 183
- Ümit Hunutlu* Yeni Dünyada Ortak Dil Türkçe / 191
- Kuanyszbek Kenzbalin* Türk Dünyasında Bir İletişim Dili Olarak Ortak Türkçe Nasıl Kurulabilir? / 203
- Turgay Uzun - Gülsine Uzun* Ceditçilik Türk Aydınlanması ve Dil / 207
- Bilgehan Atsız Gökdağ - Yasemin Yılmaz* Gaspıralı'nın Dili / 214
- Yavuz Akpınar* Gaspıralı'dan Sovyet Dönemine Türk Dünyasında Ortak Edebî Dil Cereyanı / 225
- Zelfira Şükürciyeva* İsmail Gaspıralı'nın Kaleminden 'Ortak Edebî Türk Dili' / 238
- Vağif Sultanlı* İsmail Gaspıralı ve Ortak Türk Dili Problemi / 241
- Pervin Eyvazov* Prof. Dr. Bekir Çobanzade'nin Ortak Türk Dili Projesi / 248
- Lale Bayramova* Ortak Türkçe Problemlerinin Çözümlemesinde Ali Bey Hüseyinzade'nin Kuramsal ve Uygulamalı Faaliyetleri / 257
- Seadet İlyar Qızı Vahabova* Ortaq Türkçe: Ömer Faiq Yaradıcılığında Ana Dili Meselesi / 262
- Aynura Seferova* Türkiye ve Azerbaycan: Karşılaştırmalı Türkçe / 267
- Aynure Niyaz Qızı Paşayeva* Ortak Türkçe Meselesi Azerbaycan Basınında / 272
- Burcu Yanıklar* Kitle İletişim Araçlarının Ortak Dile Etkisi Azerbaycan Örneği / 279
- Gızılgül Abdullayeva* Azerbaycan ve Türkiye Türkçeleri Paralellüğünde Ortak İletişimden Ortak Türkçeye Geçit / 288
- Amir Khalilzadeh* Türk-Dilli Halklara Türkiye Türkçesi'nin Ortak Dil Olarak Öğretimi: Önemi ve Gereği / 294
- Sulayman Turduyeviç Kayırov* Dünya Dili Olma Yolunda Türk Dili / 299
- Halis Benzer* Türkiye Türkçesinin Tarihi ve Diğer Türk Lehçeleri ile Yakınlığı / 303
- Abmet Yavuz Gürler* Türk Dünyasında Bütünleşmenin Gerekliliği / 310

Ortak Alfabe ve Dil-Kazakistan, Özbekistan, Azerbaycan'da Latin Alfabesine Geçiş

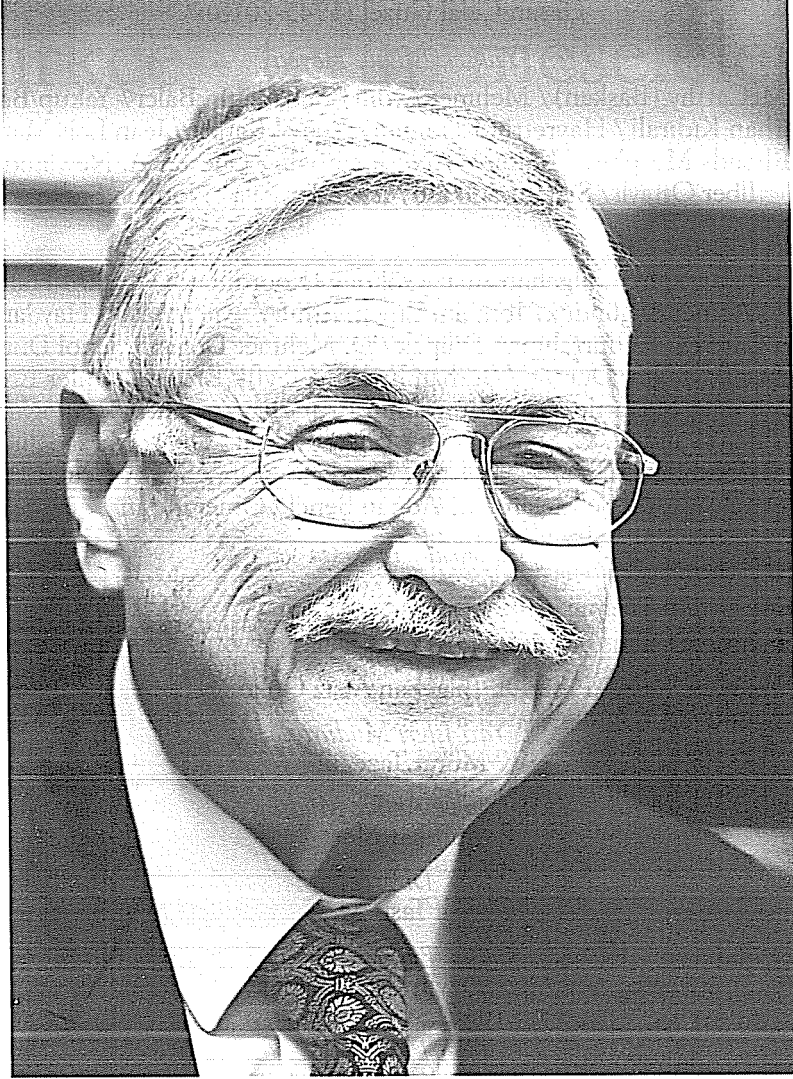
- Fikret Türkmen* Ortak Alfabe ve Ortak Yazı Dili Problemi Üzerine Görüşler / 316
- Abmet Buran* Türk Dünyasında Ortak Dil Yaratma Süreçleri / 325
- Abmet Karadoğan* Alfabeler Arası İmla Geçişleri ve Yeni Türk İmlası / 336
- Gulgaisha Sagidolda* Türk Dünyasının Entegrasyonu: Türk Dili Konuşan Ülkelerin Latin Yazısı Temelindeki Yeni Alfabe Birliği Sorunu / 340
- Firudin Ağasıoğlu* Ortak Türk Alfabeti Problemleri / 345
- Mehman Musaoğlu* Avrasya Merkezli Ortak Türkçe Dil-Kullanım Modellemesi / 348
- Özkan Öztekten* Türk Dünyasında Karışık Dillilik ve Ortak Dil / 357
- Rysbek Alimov* Türk Dillerinin Alfabe Serüveni, Düzendeki Karmaşaya / 365
- Aidyn Zhalmyrza* Türk Dünyasının Ortak Dil Sorunu ve Kazakistan'daki Alfabe Meselesi / 371
- Orhan Söylemez* Nursultan Nazarbayev'in 'Geleceğe Doğru: Manevi Uyanış' Bildirisinde 'Millî Kimlik ve Yeni Alfabe' / 377
- Akmara! Gosmanovna İbrayeva* Ulusal Değerler: Tarih ve Kader / 385
- Canagül Sametova* Millî Meseleler Üzerinden Kazakların Yeni Alfabeti Latin Harfleriyle İlgili Bazı Düşünceler / 389
- Osman Kabadayı* Kazakistan'ın Yeni Latin Alfabetine Geçiş Süreci Üzerine Bir Değerlendirme / 394
- N. Amirjanova* Kazakistan'daki Latin ve Kiril Alfabeti İkilemi / 407
- Murat Certioğlu* Ölçünlü Kazakça İçin Kabul Edilen Kazak Latin Alfabeti ve Yazımı Üzerine Düşünceler / 412
- A.B. Salkeynbay* Latin Alfabetine Geçmek Ortak Amaçlara Ulaştırır / 421
- Muyassar Saparmiyazova* Özbekistan'da Alfabet ve İmla Reformları / 426
- Kamil Beşirov* Türkiye ve Azerbaycan Türkçelerinin Ortak Elifba ve İmla Çabalarında Karşılıklı Faydalanma İmkanlarına Dair / 429
- Alimcan İnayet* Uygur Türklerinde Yazı Kültürünün Dünü, Bugünü ve Geleceği / 432
- Savaş Şabin* Afganistan'da Türkmen Türkçesinin Varlığı Üzerine Genel Bir Değerlendirme / 438
- Şener Mete* 29 Harf Türkçeye Yetmiyor / 447
- Süleyman Kaan Yalçın* Ortak Türkçenin Önemi ve Rusya'nın Ayrılmakçı Türk Dili Politikaları / 452

Dil Politikaları ve Türkçe

- Diñçer Atay* II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Öykücülüğünde Kimlik Kurucu Bir Unsur Olarak Türk Dili / 461
- Özen Yaylagül Üstünel* 1980 Sonrası Türk Dil Planlaması ve Dil Politikaları / 471
- Mitat Durmuş* Kimlik-Dil İlişkinde Ontolojik Bir Yaklaşım Denemesi ve Türkçe / 482

- Fatih Bakırcı* Siyaset ve Toplum İlişkisini Yeniden İnşa Etme Sürecinde Dilin Kullanımı: Yeni Uygur Türkçesi Örneği / 488
- Rıdvan Öztürk* Afganistan Türkleri İçin Ali Şir Nevayi'nin Önemi / 498
- Pervane Memmedli* İran'da Türk Dilinin Tarihi ve Lehçeleri / 508
- Tobid Melikzade* İran'da Türkçenin Dünü Bugünü Geleceği / 516
- Salih Uçak* Ortadoğu'nun Kızıl Elması 'Türkmeneli': Türkçenin Iraklaşma Süreci / 520
- Hikmet Koraş* Ruslaştırma Projesinin Bir Uygulaması Yahut Yeni Türk Yazı Dilleri / 532
- Arzu Memmedova* Sovyetler Birliği'nde Dil Politikası ve Bunun Türk Dilinin Konumuna ve Gelişmesine Etkisi (Azerbaycan Örneğinde) / 547
- Kürşat Öncül* Dil Politikası ve Türkiye / 556
- Mehmet Aydın* Kırgızistan Örneğinde Sovyetler Birliğinin Dil Politikalarının Sonuçları / 561
- A. S. Kızlasov* Günümüz Hakas Türkçesinin Kullanım Alanları Üzerine / 567
- Aikbal Gabyshev* Genel Türkçe İçinde Saha (Yakut) Türkçesinin Geleceği / 571
- Kuralay Temirbekkızı Januzakova* Kazakistan'daki Dil Siyaseti ve Türkoloji Meseleleri / 577
- Nadejda Tıdikova* Altay Cumhuriyetinin Dil Politikası / 579
- Ercan Alkaya* Tatar Türkçesinin Yayılma Alanları ve Rusya Federasyonu'nda Kullanımı Üzerine / 584
- Emine Atmaca* Litvanya'da İki Türk Boyu: Tatar ve Karay Türkleri / 595
- Tudora Arnaut* Polietnik Kültürlerin Arasında Ukrayna Gagauzları'nda Dil ve Kimliklerinin Korunması / 606
- Lindita Xbanari* Balkanlar'da Türkçe / 613
- Suzan D. Canbasi* Balkanların Batısında Yaşayan Türkler ve Dilleri / 622
- Nesrin Sipahi Kıratlı* Bulgaristan'da Türkçe Eğitim Sorunları / 628
- Demet Yener* Bulgaristan Türkleri ve Türklük / 631
- Ergin Jable - Cevdet Şanlı* Kosova'da Türkçe Eğitimde Öğrenci Sayısının Azalması ile Türkçenin Resmî Olmamasının Getirdiği Sorunlar / 640
- Fetnan Derviş* Kosova'da Diller Yasası ve Resmî Yazılarda ve Kamu Alanlarında Türkçe'nin kullanımı ve Türkçe'nin Kullanımında Var Olan Sorunlar / 649
- Alpay İğci* Kosova Cumhuriyeti Resmî Dili Türkçenin Kullanımı ve Resmî Gazete Örneği / 664
- Turgut Tok* Gora ve Goralılar Üzerinde Bazı Tespitler / 675
- Babadır Güneş* Gürcistan'da Türklük ve Karapapak-Terekeme Türkçesi / 685

Rahmetle Yâd Ediyoruz

KURUCUMUZ

Hasan Celâl Güzel

(1945-2018)

Ortadoğu'nun Kızıl Elması 'Türkmeneli': Türkçenin Iraklaşma Süreci

Salih Uçak*

Giriş

520

"Dil, varlığın meskenidir"

Dil, evrenin bütün boyutlarını tanımlayan ve onu aşan bir varlıktır. Var olmak, dil ile mümkündür. Dil olmadan varlık sahnesinde yer almak neredeyse imkânsızdır. Bu bağlamda toplumlar tarihsel bütün geçmiş maceralarını, gelecek tasavvurlarını dil ile ifade eder, kendi sınırlarını "dil kimliği" ile çizerler. Dil, milletin bekasıyla doğrudan ilişkili bir kavramdır. Dil, tarihsel süreç içerisinde kendini ve kendisiyle yaşayacak olan kültür ve medeniyeti oluşturur. Belli bir dili konuşan bireyler, kendi ana dillerinde dünyayı anlama, anlamlandırma ve düzenleme faaliyetini gerçekleştirebilirler. Her birey, kendi diliyle düşünür ve varlık dünyasını yorumlar. Dil, kaybolursa her şey yok olur: kültür, tarih, medeniyet ve millet...

Bugün var olmakla yok olmak arasında "araf"ta kalan Türk toplulukları vardır. Asya ve Ortadoğu, bu bakımdan dikkat çeken iki ana coğrafya olarak karşımıza çıkar. Uygur

Türkleri ile Irak Türkmenleri "araf"ın en sıkıntılı figüranları olarak tanımlanabilir.

Bu çalışmada uzunca süre kaldığımız Irak'ta gözlemlediğimiz ve havasını soluduğumuz Türkmeneli bölgesini ve burada yaşayan ancak gün geçtikçe Türkçeden "iraklaşan" Türkmenleri konu edinmeye çalışacağız. "Türkmeneli" coğrafyası, kavramsal olarak da tartışılan bir bölgedir. Bir anlamda Türkçenin kayıp "kızıl elma"larından biridir. Türkler buraya Emeviler ve Abbasiler döneminde yerleşmiştir. Selçuklu ve Osmanlı Devleti zamanında ise daha büyük gruplar halinde ve fatihler olarak bu bölgeye gelmeye yerleşmeye devam etmişlerdir. Mondros Mütarekesi'nden sonra Türkmeneli coğrafyası, İngiliz işgaline uğramıştır. Bugün "Musul Sorunu" olarak adlandırılan meselenin kökeni bu işgale dayanmaktadır. Lozan Antlaşması'nda Musul kapsam dışı tutulsa da, Ankara Antlaşması ile Musul, Türkmeneli bölgesi Irak sınırları içinde kalmıştır. Antlaşma'da Türkmenler, kurucu asli unsur sayılmadıkları gibi azınlık da sayılmamıştır. Böylece Türkmenler, ulusal yasa ve uluslararası antlaşmalara göre korunma hakkından yoksun kalmıştır. Türkmenler bugün bir beka sorunu ile karşı karşıyadır. Ortadoğu'nun yoğun gündemi içinde kaybolmadan farklı boyutları ile "Türkmeneleli"yi konuşmak durumundayız.

1. Türkmeneli Adı ve Coğrafyası

"Türkmen" kavramı etimolojisi üzerine çok çeşitli görüşler olsa da, Oğuz ve bazı Türk boylarının Müslüman olmasından sonra ortaya çıktığı yönündeki yaygın kanaat kabul görmektedir. Türkmen adının yaygın bir şekilde olarak kullanılması, bu kitlesel İslamlaşmanın bir sonucu olarak görülmektedir.

Türkmen adının anlamı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bunlardan biri Kaşgarlı Mahmûd'un da destek verdiği görüştür. Buna göre Türkmenler, Türk boy-

(*) Dr., Selabaddin Üniversitesi Diller Fakültesi Türk Dili Bölümü.
salibucak21@hotmail.com

larına olan benzerliklerinden dolayı “Türk manend” şeklinde adlandırılmış ve zamanla bu kavram Türkman şekline dönüşmüştür. Bu görüşe göre Türkmenleri “Türk manend” şeklinde adlandıranlar İranlılardır. İranlılar kendileriyle birlikte yaşayan ve Türklere benzeyen topluluklara bu adı vermişlerdir. Yine Reşideddin de İran coğrafyasında yaşayan Oğuzların, Taciklere olan benzerliklerinden dolayı İranlıların kendilerine Türklere benzeyen anlamında “Türk manend” dediklerinden bahsetmektedir. Bu anlamıyla Türkmenleri Karluk, Kalaç, Kırgız, Kıpçak ve Uygurların dışında tutmaktadır (Altungök, 2016).

“Türkmen” adının anlamı konusunda bazı araştırmacıların açıklamalarına bakıldığında; İslam dinini kabul eden Oğuzları, Müslüman olmayan Oğuzlardan ayırt etmek için kendilerine verilen bu isim, anlamını “Türk” ve “iman” sözcüklerinden alır. Bu görüşün ilkin İbn Kesir tarafından ileri sürüldüğü bilinmektedir. “Türk iman” tabirini destekleyen görüşe katkı sağlayan Barthold, ilk Müslüman olan Karlukların Türkmen sayılmaları gerektiğini çünkü Karahanlı reisine Türkmen Beyi dendiğini ifade etmektedir. Faruk Sümer ve İbrahim Kafesoğlu Türkmen tabirini, Oğuzların siyasi mahlasları olarak kabul etmişlerdir.

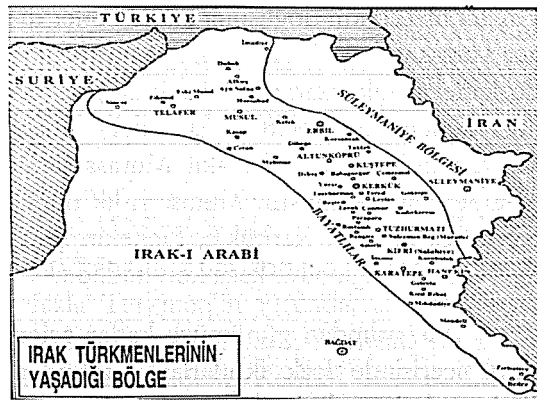
Günümüzde Türkmen nüfusunun Ortadoğu’da yoğun olarak bulunduğu Doğu Anadolu, Kuzey Batı İran, Kuzey Irak ve Kuzey Suriye topraklarından Akdeniz kıyılarına kadar olan yerler, Sakaların Ön Asya’ya indikleri dönemde yerleşmiş oldukları coğrafyayla aynıdır. Sakaların bu koridora yerleşmelerindeki asıl etken İran’da Medya varlığı, Mezopotamya’da Asur varlığı ve Anadolu uygarlıklarının tazyikinden dolayı gerçekleşmiştir. Bu coğrafyalarda günümüzdeki Türkmen varlığı Vehb bin Münebbih ile Taberi’nin nakletmiş olduğu Saka toplulukları arasında kendilerine Terguman veya sonraki ıstılahıyla Terküman adı verilen boyların olması mutabık gibi durmaktadır (Altungök, 2016)

Irak Türkmeneli coğrafyasındaki Türk varlığı, Oğuzların Kınık boyuna mensup Sel-

çuklu Türklerin (Türkmenlerin) bölgeye ve Bağdat şehrine davet edilmesiyle birlikte en yüksek noktasına ulaşmıştır. Bu önemli gelişme sonucunda artık Irak coğrafyasında yer alan Musul, Erbil, Kerkük, Samarra, Bağdat, Basra şehirleri hatta Orta Doğunun birçok Şehir ve bölgesi bilfiil Türkler tarafından yönetilmeye başlanır (Bakır, 2016).

Bugün Irak Türkmeneli’nde üç milyondan fazla bir nüfusa sahip olan Irak Türkleri tarihten önce Türkistan’dan göç eden Oğuzlardır. İslamiyet’i kabul ettikten sonra Türkmen ismini alan bu Türk kavminin Irak’a girişi birbirini izleyen çeşitli dönemlerde gerçekleşmiştir. Türkmeneli bölgesini yurt edinip, taşı ve toprağına kendi damgalarını vurmuşlardır. İrmak, dere, dağ, göl, köy ve kent isimlerini Türkmen geleneğine göre koymayı veya değiştirmeyi ihmal etmemişlerdir (Kevseroğlu, 2016).

Türkmeneli bölgesi, Türkiye-Suriye-Irak sınırının kesiştiği noktadan başlayarak kuzeybatı-güneydoğu istikametindeki bir yayı içine alır. Sırasıyla Telafer, Musul, Erbil, Altunköprü, Kerkük, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Kifri, Karatepe, Hanekin, Diyala, Mendeli ve Bedre’yi kapsayarak, Bağdat’ın güneydoğusunda, İran sınırında sonlanır. Irak’ı bu ekseninde bölen hat, aynı zamanda kuzeydeki dağlık Kürt bölgesi ile güneydeki çöllük Arap bölgesini birebirinden bir tampon bölge misali ayırır.

Harita 1.

Yukarıdaki haritada Türkmeneli olarak adlandırılan bölge ve bu bölgedeki Türkmen yerleşim yerleri gösterilmiştir.

Haritadan görüleceği üzere Türkmenlerin yaşadığı bölgeler, doğudaki Kürt bölgeleri ile batıdaki Arap bölgelerin arasında bulunmaktadır. Türkmenler hem Arap hem de Kürtlerle ortak kader birliği yapmak durumunda kalmışlardır. Tarih boyunca sosyal, siyasi, kültürel, ticari vb. pek çok alandaki ilişkiler, bu kader birliğine bağlı olmuştur.

Irak'taki Türkmen nüfusu, Türkiye'nin Irak'la sınır hattından başlar, Musul şehrinin kuzey doğusunda bulunan Irak'ın en büyük ilçesi konumunda olan Telafer'i (Irak'ın Türkmeneli yerleşim bölgesinin kuzey ucudur) içine alır. Telafer'den itibaren şerit halinde devam eden Türkmen yerleşim bölgesi Musul'u içine alarak doğuya ve güneye doğru ilerler doğuda diğer bir Türkmen şehri olan Erbil şehri bulunmaktadır. Erbil'in güneyinde Altunköprü ilçesi, güneye doğru aynı uzaklıkta da Irak Türklüğünün en büyük şehri ve Irak Türklüğünün merkezi olan Kerkük bulunmaktadır. Kerkük şehri civarında Türk yerleşim bölgesi genişler. Kerkük'ün güneyine doğru inildikçe Türk yerleşim bölgeleri Dakuk (Tavuk), Tuzhurmatu, Tazehurmatu, Kifri gibi büyük ve önemli Türkmen ilçeleri ve yüzlerce köyden oluşan Bayat köyleri bulunmaktadır. Bu şerit, çoğunluğunu Türkmen yerleşim bölgelerinin oluşturduğu pek çok kasaba ve yüzlerce köyü de içine alarak Bağdat'ın 120 km doğusuna kadar ilerler diğer Türk kasabaları olan Bedre ve Mendeli'yi de içine alarak uzanır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde (1918 yılına kadar) Musul Vilayeti ile Kerkük Müstakil Mutasarrıflığı halinde idare edilmiştir. Mutasarrıflık döneminde Erbil şehri Kerkük'e, Hanekin şehri de Bağdat'a bağlı birer kaza konumdadır.

1957 yılından günümüze kadar gelen süreç içerisinde Irak iktidarları tarafından Türkmenlerin yerleşim bölgelerinin idari şekilleri değiştirilerek, bölgenin demografik

yapısının bozulmasına çalışılmıştır. 1957'de Türkmenlerin yerleştiği iller Musul, Kerkük, Erbil ve Diyale şehirleridir. Bağdat'ta da neredeyse Erbil şehri kadar bir Türk nüfusu yaşamaktadır. 1976'dan sonra Irak'taki idari yapı yeniden değiştirilmiş, yeni vilayetler ortaya çıkartılarak, Irak'ın il sayısı 18'e çıkartılmıştır. Bu yapılanmada Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerin parçalanması özellikle yapılmıştır (Türk Meclisi, 2017).

Türkmenlerin Irak'ın orta ve güney bölgelerinde yaşayan Arap halkıyla hemen hemen hiçbir bağ ve ilişkileri yoktur. Irak nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Araplar, Arap olmayanları ötekileştirdikleri için kendileri dışında kalan etnik grupları farklı isimlerle tanımlamışlardır. Kuzey Irak bölgesinde yaşayan topluluğu "Kırad" olarak tanımlayan Araplar, Türkmenleri de buraya dâhil ettiğinden dolayı çoğunlukla onları da "Kürt" olarak tasnif etmişlerdir (Hürmüzlü H., 2016).

Türkmeneli coğrafyası ile ilgili olarak Irak hükümetleri planlı ve bilinçli olarak daima asimilasyon çalışmaları yapmış, iskân ve istimlak politikalarıyla bölgenin yapısını değiştirmek istemiştir. Son dönemlerde özellikle Kerkük ve Kifri'de Bölgesel Kürt Yönetimi'nin benzer uygulamalar yaparak nüfus yapısı değiştirmeye çalıştığını görmekteyiz. Irak Anayasası'nda "ihtilafli bölgeler" olarak belirtilen yerlerde -özellikle Kerkük- demografik yapıyla oynandığını tespit etmekteyiz. Farklı bölgelerden Kerkük'e göç eden/ettirilen ailelerin yer tercihleri kararında perde arkası bununla ilgilidir.

2. Türkmeneli Tarihi

Irak'ta Türk varlığı tarihi kaynaklara dayanarak 674 yılına kadar geriye götürülmektedir. Irak yurduna Türklerin dalgalar halinde ve çeşitli dönemlerde, çeşitli siyasi nedenlerle geldikleri açıktır. Özellikle Selçuklu ve Osmanlı Döneminde yoğun bir şekilde yerleştikleri Musul, Erbil ve Kerkük'te siyasi ve kültürel olarak güçlü bir şekilde

yaşamışlar ve o topraklar üzerinde devlet ve beylikler kurmuşlardır (Hürmüzlü H., 2016).

Türkmenler, Selçuklu bünyesindeki diğer Oğuz boylarının aksine daha serbest hareket etmişlerdir. Selçuklu bünyesindeki Oğuzlar ise daha örgütlü ve teşkilatçı yapıya sahiptirler. Türkmenlerin serbest olarak hareket etmeleri birçok noktada Selçukluların işine yaramıştır.

Türklerin Irak'a yerleşmelerinde, bu bölgedeki Türk varlığının oluşumunda üç dönem dikkati çekmektedir. Birinci dönem, Türk askerlerinin İslam ordularında görev almak üzere ilk gelişleri ile başlamakta; Oğuz Türklerinin Irak bölgesi ile ön temaslarını sağlayan ilk göçlerle devam etmektedir. İkinci dönem, Selçuklular zamanında Oğuz Türklerinin etkin ve fiilî yerleşmelerinin gerçekleştiği ve Irak'ın Türkler tarafından vatan olarak benimsendiği dönemdir. Bu dönem, Türklerin Irak'ta ebedî olarak yerleşmelerini sağlaması bakımından en önemli dönemlerden biridir. Üçüncü dönem ise, yeni Türk dalgalarının Osmanlı zamanında Irak'a gelmeleri ile Irak'taki Türk varlığının desteklenmesi ve nüfus bakımından beslenmelerini sağlamıştır.

Bugünkü Irak Devleti'nin bünyesinde büyük bir kütle teşkil eden Türkler, 1040 Dandanakan Zaferi'nden sonra Ön Asya'ya ve Anadolu'ya gelip yerleşerek vatan tutan Oğuzlar veya diğer adıyla Türkmenlerin torunlarıdır. Oğuz Türkleri, 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'yu vatan hâline getirirlerken, El-cezire veyahut Musul bölgesi, çoktan Türk vatanı kimliğini kazanmıştır. Yukarıda özetlendiği gibi; bu tarihten itibaren 900 sene sırasıyla Selçuklu, Musul Atabeyliği (Zengîler), Erbil Atabeyliği (Begtiginliler), Kerkük Türkmen Beyliği, Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Osmanlı Türklerinin hâkimiyeti altında daimî surette vatan parçası olarak kalmıştır. (Güler, 2017)

Türkmenlerin Ön Asya'ya yoğun bir şekilde üçüncü defa gelerek yerleştikleri X. yüzyılda genel olarak Erran ve Irak toprak-

larına yerleşmişlerdir. Gazneliler, Oğuzlara karşı destek alabilmek amacıyla kalabalık Türkmen gruplarının Horasan sahasına inmelerine göz yummuşlardır. MS.1018 yılında Azerbaycan topraklarına akın eden Türkmenler burada Van Gölü etrafında bulunan Ermeni Vaspuhregan krallığı ile mücadele etmeye başlamıştır. 1042 dolaylarında Türkmen toplulukları Güney Azerbaycan'daki Mervanilerle mücadele ederek, Hakkârî ve Musul'u ele geçirmişler Nisibis ve Singara şehirlerini ele geçirerek Cezire topraklarına girmiştir (Altungök, 2016).

Selçukluların 1055 yılında başlayan Orta-Doğu'daki Irak merkezli hâkimiyetleri ve siyasi varlıkları 1194 yılında Irak Selçukluları Devleti'nin Harezmsahlar Devleti tarafından ortadan kaldırılması ile birlikte sona eriyordu. Bu durum, bir hanedan ve ona bağlı bir devletin sonu olmakla birlikte, Türklerin bölgedeki uzun serüvenlerinin de başlangıcıdır. Türkler, sonraki süreçte bu yeni ve önemli coğrafyanın değişmez kahramanları ve hâkimleri olmaya devam ederler. Abbasî Halifeliği, Selçukluların çöküşünden bir müddet sonra Moğollar tarafından ortadan kaldırılmış (1258), Türklerin buradaki varlıklarını ve iktidarlarını sona erdirememişlerdir (Kayhan, 2016).

Türk varlığının Türkmeneli coğrafyasında kalıcı olmaya başlamaları Büyük Selçuklu döneminden sonradır. Selçuklularla pekişen Irak'taki Türk varlığı ve kültürü bu büyük olayla birlikte bütün yönleri ile büyük bir ilme kazanmış ve yankısı, asaleti ve sadeliği hiç değişmeden günümüze kadar gelmiştir. Bunun birinci kanıtı da günümüzde, Bağdat'ın A'zamiye, Vezîriyye, İvâziyye, Rağibe Hatun, Meydan gibi semt ve mahallelerinde yaşayan Oğuz boylarına mensup 200.000'den fazla Türkmen'in yanında, sırasıyla, Basra, Kut, (Kutu'l- Amâre), Kerbelâ, Nefef, Diyala, Salahaddin, Kerkük, Musul, Erbil ve Süleymaniye şehirlerinin merkezleri, ilçeleri ve köylerinde şartların zorluğuna rağmen ya-

şamaya çalışan ve sayıları üç milyonu bulan Türkmenlerin varlığıdır (Bakır, 2016).

Osmanlı döneminde Türkmeneli coğrafyasına bakıldığında Türkleşmesi kuvvet ve şiddeti bakımından Selçuk devrine benzetilmektedir. 1032 yılında Safaviler Bağdat'ı işgal etmiş, bu siyasi durum 1048 yılına kadar devam etmiştir. IV. Murad zamanında Bağdat yine Osmanlılar tarafından fethedilmiştir. IV. Murat, doğuda Acem, batıda ise Irak arasında bir askerî karargâh yaptırarak bu bölgeye Türkmenleri yerleştirmiştir. Aslen Merağa Azerbaycan Türkmenlerinden olan Irak Türkmenlerinin bir kısmı da (1505-1524) tarihlerinde Şah İsmail tarafından Irak'a yerleştirilmiştir. Daha önce Nadir Şah'ın, (1447-1730) tarihlerinde Azerbaycan Türklerinden bazılarının Irak'a geçmelerinde büyük rolü olduğu görülmüştür. Bu durum, Bağdat'ı Kanuni Sultan Süleyman fethettikten H. 941 (1535) sonra da devam etmiştir.

524

Türkmeneli adı ve meselesi, daha çok Cumhuriyet'in ilk yıllarına denk dönemde ortaya çıkmıştır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiliz işgaline uğrayan bölge bugüne kadar gelen sorunun temelini oluşturmaktadır Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesi İtilaf Devletlerine gerekli gördükleri yerleri işgal yetkisi vermiş, bu madde ordunun elini kolunu bağlamıştır. Meseleyi daha iyi anlamak için bu dönemdeki tarihî olaylara yakından bakmak gerekmektedir.

Mondros Mütarekesi ile birlikte Osmanlı Devleti ve İngiltere arasında "Musul Sorunu" ortaya çıkmıştır. Musul Sorunu, uzunca bir süre iki ülke arasında tartışmalı bir konu olarak kalmıştır. İleri sürülen tezler iki ülkenin kendini haklı çıkarma çabasına dayanır. Mondros Mütarekesi'nin yol açtığı "Musul Sorunu'nu" kendi lehine çözmek isteyen TBMM Hükümeti, Lozan'da en çok Musul'un nüfus yapısını gerekçe göstermiş ve konuya odaklanmıştır. Lozan Görüşmeleri'nde Musul Sorunu'nun çözümü hususunda uzlaşma sağlanamamış, mesele kapsam

dışı tutularak Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır (24 Temmuz 1923). Lozan Antlaşması'nın üçüncü maddesinin ikinci fıkrasına göre: "Türkiye/İrak sınır konusu, Türkiye ile İngiltere arasında ikili görüşmeler yoluyla çözülecektir. İkili görüşmeler yoluyla da sorun çözülemez ise, konu Milletler Cemiyeti'ne götürülecektir" (Kayıran & Saygın, 2011). Meselenin çözümü için 5 Haziran 1924'te Haliç Konferansı'nda bir araya gelen taraflar, hiçbir sonuç elde edemediği için dağılmıştır.

Kronikleşen Musul Sorunu'nu çözmek için 6 Ağustos 1924'te İngiltere hükümeti adına Sir Lancelot Oliphant Milletler Cemiyeti Konseyi'ne başvurarak ilk birleşimin gündemine Lozan Antlaşması'nın 3. maddesinin 2. fıkrasına göre, İngiltere ile Türkiye arasındaki Musul Sorunu'nun ele alınmasını ister (Kayıran & Saygın, 2011) İngiltere'nin isteğini kabul eden Milletler Cemiyeti Konseyi, Musul Sorunu'nu Konsey'in gündemine aldırır. Dönemin TBMM Başkanı Fethi Okyar başkanlığındaki Türk Heyeti 10 Eylül 1924'te Cenevre'ye hareket etmiş 24 Eylül 1924'te Türk Heyeti Milletler Cemiyeti Meclisi Genel Kurulu'na katılmıştır (Kandemir, 1965)

29/30 Eylül 1924'te toplanan Milletler Cemiyet-i Meclisi Genel Sekreterliği'nin hazırladığı rapor çerçevesinde, Musul Sorunu'nu tetkik edecek bir komisyonun kurulması, komisyon üyelerinin tarafsız devletlerin vatandaşlarından üç kişi olarak Milletler Cemiyeti Meclisi tarafından seçilmesine karar verilmiştir. İngiltere ve Türkiye, komisyona yardımcı olarak müşavir tayin edebilecektir. Komisyonun masrafları Türkiye ve İngiltere tarafından karşılanacaktır.

Mesele daha sonra Lahey Uluslararası Adalet Divanı'na gelir. Divan, kendisine sorulan soruları müzakere ederek 21 Kasım 1925'te kararını özetle şöyle açıklamıştır: a) Milletler Cemiyeti Misaki'nin (sözleşmesinin) 15. maddesine göre, Cemiyet Meclisi esas itibarı ile bağlayıcı kar alamaz. Bununla

beraber Lozan Antlaşması'nın 3. maddesinin 2. fıkrasının son cümlesindeki "mukadderat-ı kat'iyesi bu kararla muallâk olan" tabiri ile taraflar Cemiyet'e bu konuda bağlayıcı kararlar almak yetisi tanımışlardır. Bu yüzden meclis bu konuda bağlayıcı karar almak yetkisine sahiptir. b) Cemiyet Meclisi'nde bu konuda kararın oy birliği ile alınması gerekmektedir. Cemiyet Misakı'nın 5. maddesinin birinci fıkrası bu konuda amirdir. c) Misak'ın 15. Maddesinin 6 ve 7. fıkraları uyuşmazlık durumlarında oy birliği hesaplanırken ilgili devletlerin temsilcilerinin oylarının hesap edilemeyeceğini belirtmektedir. Bu mutealayı Milletler Cemiyet-i Meclisi de onaylamıştır. Türkiye ise sözleşme hükümlerinin çiğnendiğini ileri sürerek Cenevre'deki temsilcilerini geri çekmiştir (Öke, 1995).

Musul Sorunu, Türkmeneli adı açısından değerlendirildiğinde Telafer'den başlayarak, Erbil, Kerkük üzerinden Bağdat'a uzanan ve Türklerin meskûn olduğu sahanın adı bile İngilizlerin aleyhine olmuştur. Çünkü İngilizler geçmişte yapmış oldukları uluslararası antlaşmalarla bu bölgenin Irak'tan ayrı bir bölge olduğunu kabul etmiştir. Gerçi bölgenin tamamı için değil ama Erbil, Kerkük üzerinden Bağdat'a ulaşan ve "Tarik-i Kebir" adıyla bilinen saha "Türkmeneli" diye adlandırılmıştır. Ancak Türk resmi belgelerinde bile bu ad üzerinde fazla durulmamıştır. Komisyon raporuna göre: "Buna ilaveten yalnız bir mülahaza dermeyan edeceğiz. Bu da zikrettiğimiz ve etmediğimiz bilumum menbaa müracaat ettiğimiz halde bu havalinin veya bir kısmının Türk hükümetinin iddiası veçhiyle halde veya mazide, Tataristan namıyla yad olunduğuna dair hiçbir kayda derdest olmadık. Zaten bu iddiasını nereden çıkardığını kendisinden sual ettiğimizde hükümeti müşarünileyhe cevap vermemiştir. Civar arazi hakkında bazen "Türkmeneli" tabirine tesadüf ettik. Fakat bu tabir daima şimal menatikanın ismi olarak zikrolunmaktadır. Vander A'nın Asya Türkiye'si haritasında (XVIII. Asır) Türkmenler Cezire'de veyahut münaziünfih

havalide değil fakat Van şehrinin şimalinde, Rumiye Gölü'nün cenubunda ve Fırat'ın garbında gösterilmektedir" (Ayn Tarihi, C.V, No.17,: 353, 1925).

Dönemin şartları dikkate alındığında Türk, Arap ve Kürtler arasında milliyetçilik duyguları yeterince gelişmediği görülecektir. Musul'daki Arap nüfus Musul'un Irak'a bağlanmasından yana olmuştur. Ama eğer bu olmayacak ise Musul Araplarının ikinci tercihi Türkiye'den yanadır. Aynı durum Musul Kürtleri için de geçerlidir. Kürtler içinde bağımsızlık görüşü daha baskındır. Bağımsızlık olmaz ise tercihleri Türkiye'den yanadır. Türkmen nüfus ve diğer aşiretlerin de benzer bir görüşe sahip olduğu tarihi kaynaklarda tespitlidir (Hürmüzlü E. , 2006).

Türkiye ve Irak arasındaki sınır anlaşmazlığını ortadan kaldıran 5 Haziran 1926 Ankara Antlaşması'nda Irak Türkmenlerine yer verilmemiştir. Ankara Antlaşmasının 4. maddesi ile Irak Türkmenlerinin istemeleri halinde ve anlaşmadan sonra iki ay içinde, "Türkiye tarafına göç etme ve Türkiye'de yerleşme hakkını" elde etmişlerdir. Ancak bu kısa süre içinde ve dönemin şartlarında Türkmenlerin bundan haberdar olmaları ve Türkiye'ye göç etmeleri söz konusu olmamıştır. Antlaşmanın Türkmenlerle ilgili tek maddesi budur. Ancak bu maddede de Türkmenlerin adı yer almamıştır. Dolaylı bir atıf yapılmıştır.

Türkmeneli bölgesi, 2003'te Amerika'nın Irak'ı işgal etmesinden sonra jeopolitiği değişen Kürt Bölgesi'nin baskısı altına girmiştir. Daha önceleri Irak hükümetlerinin uyguladığı politikaları, bu tarihten sonra IKYB uygular. Kürtler, Saddam Hüseyin döneminde yaşadığı baskı ve zulmü çabuk unutmuş, kendilerine uygulanan politik baskıların bir benzerini özellikle Kerkük'te yapmaya başlamıştır.

Kürtler Türkmeneli coğrafyasının büyük bir kısmını "Kürdistan'ın bir parçası" saydıkları için buradaki etkinlik alanlarını arttırmış, zaman zaman Türkmen kimliği-

ni yok saydığı alanlar olmuştur. Bu durum Türkmenleri daha savunmasız ve korumasız bırakmıştır. Üstelik uluslararası antlaşmalar yoluyla sahip oldukları hiçbir garantileri olmadığından sorunlar daha derinden hissedilmiştir. Alevi-Bektaşî Türkmenlerin son yüz yıl içinde giderek önemli ölçüde Şiileşmiş olmaları ve Şiileşen Türkmenlerin de Şii Araplarla birlikte hareket etmeğe eğilimli olmaları, Türkmenlerin asimile edilmelerini kolaylaştırdığı gibi sosyal dirençlerini de zayıflatmaktadır (Nakıp, 2007), (Özdağ, 2008).

Türkmeneli’nde yaşayan Türkmenler 2010 yılında yapılan seçimlerde Irak Paramentosu’na 7 milletvekili gönderebilmiştir. Siyasal yaşamda yeteri kadar örgütlü olmayan Türkmenlerin Irak Meclisi’ndeki temsilileri yetersizdir (Cankara, 2016). Irak Türkmen Cephesi’nin aktif siyasi mücadelesi dışında tabela partisi olarak görebileceğimiz diğer oluşumların ciddi bir varlık gösteremedikleri ortadadır.

526

3. Dil ve Kimlik Meselesi

Birinci Dünya savaşından sonra İngilizlerin Irak topraklarını işgal etmeleri sonucunda geleneksel bir Türk düşmanlığı politikası ve Türkmenlerin Irak’ta yok edilme çabaları başlamıştır. Irak Türkmenlerinin kimliklerini ve varlıklarını yok etme çabalarının ardı arkası hiç kesilmemiş ve 1921’den bugüne kadar değişik boyut ve yöntemlerle devam etmiştir. Bu politika hem Kraliyet döneminde, hem de cumhuriyet döneminde kendini göstermiştir. Saddam rejimi döneminde Irak Türkmenlerinin kimlik ve varlıklarını yok etme politikası sonucunda Türkmen halkına karşı tam bir savaş açılmıştır.

ABD işgalinden sonra (2003) Türkmen bölgelerini Kürtleştirme planları uygulanmaya konmuş, tüm Türkmen yerleşim bölgelerine Kürt kökenli insanlar yerleştirilmiş ve yönetim tamamen Kürt partilerinin eline geçmiştir. Irak’ta Türkmen kimliğini koruma yolunda önemli bir adımı oluşturan Irak tari-

hinde ilk defa olarak Parlamento tarafından Irak Türkmenlerinin varlık ve kimliklerini tanıyan ve Türkmenlerin Irak’ın üçüncü ana oluşumu olduğunu vurgulayan bir karar çıkmıştır (Hürmüzlü H. , 2016)

Irak Türkmenleri Irak’ın 1921 yılında bağımsız bir devlet olarak kurulmasından bu yana, kimliklerini ortaya koyma konusunda engellerle karşılaşmışlardır. Güçlü bir kimlik bilinci olan Irak Türkmenleri, yüzyıla yakın bir süredir yabancılaştırma, baskı ve ötekileştirme sorunu ile karşı karşıyadırlar.

Baas rejimi döneminde yüzlerce Türkmen’in idam edilmesi, binlerce Türkmen’in zorunlu göçe tabi tutulması, Türkçe eğitimin yasaklanması, Türkmenlere ait arazilere el konması, ekonomik ve siyasi baskılar uygulanarak Türkmenlerin kendilerini nüfus müdürlüklerinde Arap olarak yazdırmaya mecbur bırakılmaya çalışılması, Türkmenlere devlet memuriyeti, ticaret ve iş yeri kurma yasağı getirilmesi gibi uygulanan düşmanca politikanın bazı göstergeleri olarak önümüze çıkmaktadır (Hürmüzlü H. , 2016).

1959 katliamı, Türkmenlerin örgütlü bir toplum olması gerektiği yönünde uyarıcı bir etkiye sahiptir. Türkmeneli’nde yaşayan Türkmenler, bu tarihten sonra milli bir kimlik oluşturmaya başlamış ve kısmen başarılı olmuştur. 1960 yılında Bağdat’ta kurulan ve faaliyetlerine bugüne kadar devam ettiren “Türkmen Kardeşlik Ocağı” bu kimliğin göstergelerinden biridir. “Türkmen Kardeşlik Ocağı” Baas partisi yanlıları tarafından ele geçirildiği 1977 yılına kadar Türkmen toplumunu en iyi şekilde temsil etmiş ve Türkmen kimliğini öne çıkarabilmiştir. Bu kuruluş 2003 yılında Baas rejiminin devrilmesinden sonra yeniden faaliyete başlamıştır.

Anayasal çerçevede Türkmenler ve Türkmeneli meselesine bakıldığında 1925’te çıkarılan ilk anayasa önemlidir. Bu anayasada Irak halkı, milliyetlerine göre tanımlanmaz. Anayasada: “Iraklılar din, dil, ırk gözetilmeksizin yasalar önünde eşittirler” hükmü yer

almış ve hiçbir etnik ya da mezhepsel sınıfa imtiyaz tanınmamıştır. Ancak bu durum, Cumhuriyet döneminde (1958) tamamen değişmiş ve devlet otoritesi çıkarmış olduğu değişik dönemlerdeki yasalarla sürekli Türkmenleri göz ardı etmiş ve Irak halkının sadece Arap ve Kürtlerden oluştuğunu her münasebette ısrarla vurgulamıştır. Türkmen kimliği ve varlığı inkâr edilmiştir. Cumhuriyet döneminde Irak Türklerini “Türkmenler” olarak tanımlayan ve varlıklarını dile getiren ilk ve tek yasa Irak Devrim Komuta Konseyi’nin 1970 yılında çıkarmış olduğu (Türkmenlere Kültürel Hakların Tanınması) kararı olmuştur.

Baas partisi döneminde (1968 – 2003) Türkmenlere karşı uygulanan asimilasyon politikası, Türkmen kimliğini ve varlığını yok etmeye yöneliktir. Saddam rejimi bu süre içinde Türkmen bölgelerinin demografik yapısını değiştirmek ve Türkmen yurdunu Araplaştırmak amacıyla on binlerce Arap aileyi ülkenin güneyinden getirtip özellikle Kerkük şehri ve etrafındaki Türkmen bölgelerine yerleştirmiş, bu ailelere ev yapmaları için faizsiz kredi vermiş ve Türkmenlere ait tapulu tarım arazilerini gasp etmiştir. Bu politika doğrultusunda devlet dairelerinde memuriyet kapısı Türkmenlere kapatılmış, Türkmen bireyinin kendi memleketinde taşınmaz mal satın alması veya yaptırması yasaklanmış, Türkmenler ticaretten men edilmiş, yüzlerce aile zorunlu göçe tabi tutulmuştur. Saddam rejiminin Türkmen kimliğini yok etmeye yönelik en acımasız politikası, Türkmenleri milliyetlerini değiştirmeye ve nüfus müdürlüklerinde kendilerini Arap olarak kaydettirmeye zorlama olmuştur (Hürmüzlü H., 2016).

Baas rejiminin devrilmesinden sonra 2004 yılında çıkarılan geçici anayasada ve 2005 yılında çıkarılan kalıcı anayasada Türkmenlerin varlığı kabul edilmiş, sınırlı da olsa Türkmenlere bazı kültürel, idari ve siyasi haklar tanınmıştır. Bu anayasaya göre, Türkmenlerin siyasi, kültürel, eğitim ve idari hakları, garanti altına alınmış, Türkçe eği-

tim serbest bırakılmıştır. Bu sayede Türkçe eğitim veren yüzlerce okul açılmış, Türkçe yayın yapan TV kanalı ve gazeteler faaliyete geçmiş, yıktırılan Türkmen köylerinin yeniden inşasına müsaade edilmiş ve Türkmen sivil toplum kuruluşları ve partileri kurularak faaliyete geçmiştir. Türkmen bölgelerinde Türkçe eğitim yapan resmi ve özel okulların açılması, bir yasa yoluyla “Türkmen Eğitimi Genel Müdürlüğü’nün oluşturulması, devletin resmi TV kanalı olan “El-Türkmaniyye TV” kanalının açılması ve “Resmi Diller Yasası’nda Türkmenlere eğitimin her aşamasında okullar açma hakkının tanınması gibi yasa ve kararlar Türkmen kimliği açısından önemlidir. Anayasal çerçevede yapılan olumlu reformlara rağmen, Irak’ta hâkim olan siyasi düşünce, Türkmenlerin varlığını daima sorunlu görmüştür.

Mahir Nakip’in “Irak’ta İhtilaflı Bölgeler ve Türkmenler” çalışması, son dönemdeki gelişmeleri doğru okuyabilmek için başvurulacak önemli kaynaklardan biridir. Nakip, ABD operasyonu sonrası Irak siyasetinin sabit göstergeler üzerinde zemin bulması noktasında tereddütlerini dile getirir ve etnik ve dini grupların siyasete hâkim olacaklarını söyler. Bugün bakıldığında bunun haklılık payı ortaya çıkmıştır.

Irak Anayasası’nda (140. Madde) tartışmalı bölge olarak söz edilen tek yer Kerkük’tür. Ancak Kürtler; Tuzhurmatu, Hanekin, Mendeli, Başhika, Akra ve Sincar’ı da tartışmalı bölgelere dâhil etmişlerdir. Görünen o ki, bu anlaşmazlık yalnızca Araplar ve Kürtler arasında yaşanmaktadır. Ancak Türkmenler söz konusu bölgelerde çoğunluğu teşkil etmektedirler. Şüphesiz ki bu bölgelerdeki en mazlum topluluk Türkmenlerdir. Kerkük’ün dışında diğer şehirlerin ihtilaflı bölge olduğuna dair hiçbir belge ve anlaşma yoktur. Musul’un üç ilçesi hariç diğer ihtilaflı yerlerin en büyük müşteregi Türkmen ağırlıklı olmasıdır. Kerkük, Tuzhurmatu, Hanekin ve Mendeli bölgeleri elli yıl içerisinde demografik yapısı planlı şekilde değiştirilmiş Türk

yerleşim bölgeleridir. Bunlara Altunköprü ve Kifri şehirlerini de katmak mümkündür (Nakip, 2013)

Dil açısından değerlendirildiğinde “Türkçe” kavramının anayasa ve yasalara yansısı kronolojik olarak şöyledir: 1931 yılında çıkan 74 nolu Yerel Diller Yasası’nda “Türk Dili” ibaresi kullanmıştır. Yasa Türk bölgelerinde yargılanma, ifade verme ve şahitlik yapmanın “Türkçe” olabileceğini ve bu bölgelerdeki ilkokul seviyesindeki okullarda eğitimin “Türkçe” olabileceğini hükme bağlanmıştır. Irak hükümeti tarafından 1932 yılında Milletler Cemiyeti’ne sunulan Deklarasyon’da “Türk Dili” ve Irak Türkleri için “Türkmen Irkı” tanımını kullanılmıştır. Devletin resmi taahhütnamesi olarak kabul edilen bu belgede Kerkük vilayetine bağlı Kerkük ve Kifri ilçelerinde resmi dilin “Türkçe” olduğu kabul edilmiştir. Irak Türkmenlerine ait yazılı basın organlarının resmi imtiyaz ruhsatlarında da (Dergi ve gazeteler) hep “Türkçe” ibaresi geçmiştir. 1958 ihtilalinden sonra “Türkçe” ve “Türkler” kavramları devletin baskı ve kararıyla “Türkmence” ve “Türkmenler” olarak değiştirildiği tespit edilmektedir (Hürmüzlü H., 2016).

Türkmeneli’nde çıkan belli başlı gazete, dergi ve broşürlere bakıldığında basılı olarak karşımıza günlük, haftalık ve aylık olmak üzere şu yayımlar çıkmaktadır: Türkmeneli Gazetesi, Türkmeneli Haber Ajansı Bülteni (Günlük), Türkmeneli Spor Gazetesi (Haftalık), Kardeşlik Bülteni (Haftalık), Türkmeneli Bülteni (Haftalık), Doğu Bülteni (Haftalık), Fuzuli Bülteni (Haftalık)Bağımsız Bülten (Haftalık), Yeni Kuşak Dergisi (Aylık) Gökborü Dergisi (Aylık), Birlik Dergisi (Aylık) (<http://www.turkmeneli.org.tr>).

Türkmen kimliğinin var olması, yaşaması ve geleceğe kalması için dile ve edebiyatı ihtiyaç vardır. Bu bağlamda çıkarılan her dergi, bülten ve gazete anlamlıdır. Ancak Türkmeneli’nde yaşayan ozanların eserlerini Türkçe yazması her şeyden daha çok önem-

lidir. Basın ve yayın kuruluşları, kimlik inşası noktasında vazgeçilmez bir iz bırakır. Edebi çalışmalar, kültür ve medeniyetin kalıcılığı noktasında üzerinde titizlikle durulmalıdır.

Türkmeneli coğrafyasındaki edebî çalışmaları araştırmacılar, iki ana bölümde incelenmeyi tercih etmektedirler. İlk bölüm, 20. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti ile ortak Türk edebiyatı, ikinci bölüm, İngiliz işgalinden (1918) başlayarak günümüze kadar gelen dönemi içine alan, Türkmen edebiyatıdır. (Kazancı, 2016)

3.1 Türkmeneli Coğrafyasında Türkçe Eğitim Öğretim¹

Irak eğitim sistemi iki bakanlık tarafından idare edilmektedir. Okulöncesi, ilkokul, ortaokul ve ortaöğretimdeki eğitimden “Eğitim Bakanlığı”; ülkedeki her türlü yükseköğretimden “Yükseköğretim ve Bilimsel Araştırmalar Bakanlığı” sorumludur.

Türkmeneli’nde 1931 yılında Kerkük hariç ve 1937 yılında Kerkük de dâhil olmak üzere, bütün Türkmen bölgelerinde Türkçe eğitim veren okullar kapatılmış ve dolayısıyla Türkmenler, Türkçeyi okul yoluyla öğrenmekten mahrum edilmişlerdir (Kazancı, 2016)

Amerika işgalinden sonra Bass rejimi yıkılmış ve 2004-2005 yıllarında çıkarılan anayasalarda Türkmenlerin varlığı kabul edilmiş, sınırlı da olsa Türkmenlere bazı kültürel, idari ve siyasi haklar tanınmıştır. Bu anayasa-ya göre, Türkmenlerin siyasi, kültürel, eğitim ve idari hakları, garanti altına alınmış, Türkçe eğitim serbest bırakılmıştır. Bu sayede Türkmeneli’nde Türkçe eğitim veren yüzlerce okulun açıldığını vurgulamıştık. Halen yürürlükte olan 2005 Irak Anayasası, Türkmenlerin varlığını kabul etmekle beraber onlara Kuzey Irak’ta Kürtlere tanındığı şekilde bir

(1) Bu başlıktaki bilgilerin bir kısmı Dr. Hazım Burhan Mustafanın 2015’te hazırladığı “Kuzey Irak’ta/Erbil’de Türkmen Okulları” adlı yayımlanmamış raporundan alınmıştır. (Erbil Selahaddin Üniv. Türk Dili Bölümü)

özerk bölge ya da vilayet tayin etmemiştir. Dolayısıyla söz konusu anayasa Türkmenlere, Kürtlere tanıdığı şekilde kolektif haklar tanımamıştır. Türkmenler azınlıklar için yer alan kimi bireysel haklardan yararlanabilmektedir. Söz konusu anayasada ilkin Arapça ve Kürtçe ülkenin resmi dilleri olarak kabul edilmiş, daha sonra verilen bir kanun teklifiyle Türkmence, Süryanice ve Asurice bu resmi dillere dâhil edilmiştir.

Irak'ta 1991 Mart'ında yapılan ayaklanmadan sonra birçok alanda değişiklik yapılmıştır. Özellikle eğitim alanında Kuzey Irak bu değişiklikten büyük bir pay almıştır. Bu tarihten sonra IKBY'de Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı Türkçe eğitim yapan Türkmen okulları ile Süryanice eğitim yapan okullar açılmıştır. Erbil'de bu bağlamda açılan ilk Türkmen Okulu Doğu İlkokuludur (1993).

Türkmenlere 1931 yılından itibaren çeşitli dönemlerde ana dilde eğitim hakkı tanınmıştır. Ancak Türkmenler 1993'e kadar ana dilde eğitim yapma olanağı bulamamıştır. Türkmenler, 1993'ten bu yana ana dilde eğitim yapan okullarda eğitim görebilmektedir. İlk olarak Kifri'de açılan Karaoğlan İlkokulu ile Türkçe eğitimine başlanmış akabinde 1993'ten 1996'ya kadar Erbil, Süleymaniye ve Duhok'ta 20'ye yakın Türkmen okulu açılmıştır. 2003'e kadar bu illerin dışında Türkmen okulları açılmamıştır. Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesinin hemen ardından başta Kerkük olmak üzere, Diyala, Selahattin, Musul ve Bağdat'ta Türkmen okulları açılmıştır. 2012 yılı itibariyle tamamen Türkmence eğitim yapan 95 okul bulunmaktadır. Ancak okulların fazlalığı, Türkmenlerin hazırlıksız olarak okul açması, yönetimlerin ilgisizliği, Türkmen kurum ve kuruluşlarının yeterli düzeyde eğitime destek olmaması gibi nedenlerden dolayı Türkçe eğitim ciddi problemlerle karşılaşmaktadır.

3.1.1. IKBY'deki Türkmen Okulları²

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nde Türkçe eğitim, 1993 tarihine dayanmaktadır. 1993 tarihinden 1996 tarihine kadar 15'i Erbil, 3'ü Kifri ve 1'i Süleymaniye'de olmak üzere 19 adet Türkmen okulu açılmıştır. 1996 tarihinde bu okullardaki öğrenci sayısının 12.800'e kadar ulaştığı söylenmektedir. Ancak 2003 sonrası dönemde Türkmen okullarında eğitim gören öğrencilerin sayısı belirgin bir düşüş eğilimi göstermeye başlamış ve bu eğilim devam etmektedir. Elde ettiğimiz rakamlara göre öğrenci sayısı 1202'ye düşmüştür. IKBY Eğitim Bakanlığının resmi verilerinde bu rakam 1700 civarındadır. İlgisizlik ve uygulanan politikalarla 19 olan okul sayısı 2012-2013 öğretim yılında okul sayısı 13'e düşmüştür.

IKBY'de ilk ve ortaöğretim, Eğitim Bakanlığı'na bağlıdır. Bu nedenle eğitim sistemi ve eğitim müfredatı Irak merkezi hükümetinden farklıdır ve IKBY tarafından belirlenmektedir. IKBY Eğitim Bakanlığı çatısı altında esas itibari ile 4 Müsteşarlık ve 12 Genel Müdürlük bulunmaktadır. Türkmen Eğitim Genel Müdürlüğü bu 12 genel müdürlükten biridir. Ders programlarının kazanım ve içeriği, bakanlık bünyesindeki Müfredat Müdürlüğüne bağlı olduğundan, Türkmen Eğitim Müdürlüğü kendi okullarında kullanılacak kitapları tercüme yetkisi verir. Kitapların basımı IKBY Eğitim Bakanlığının anlaştığı bir basımevi tarafından yapılmaktadır ve ücretsiz bir şekilde öğrencilere dağıtılır. Kitapların yurtdışına çıkması ve yurtdışında basılması yasaktır. IKBY Eğitim Bakanlığı Merkez teşkilatı ve İl Eğitim Müdürlükleri'nden oluşmaktadır. Okulların mali giderleri, öğretmenleri yer değiştirme atama, okulların fiziki koşullarının iyileştirilmesi ve Türkmen okullarına servis sağlanması gibi hususlar il eğitim müdürlüklerinin yetkisindedir. İl eğitim müdürlükleri ile Türkmen Eğitim Genel Müdürlüğü arasında yetki çatışması bulunmakta zaman zaman bu çatışma ciddi sorunlara ne-

(2) Bu bilgiler, Türkmen Eğitim Genel Müdürlüğü'nden alınan verilerle hazırlanmıştır.

den olabilmektedir. Türkmen Eğitim Genel Müdürlüğü doğrudan Eğitim Bakanı'na bağlı bir kurum olmasına rağmen yetki alanı dar olduğu için işlevsiz bir kurum olarak faaliyet göstermektedir. İl eğitim müdürlükleri yetkisi ve teşkilatlanması Türkmen Eğitim Genel Müdürlüğü için faaliyet alanı bırakmamakta, olası faaliyet girişimlerini ise durdurmaktadır. IKBY sınırları dâhilinde bulunan Türkmen okullarındaki öğretmenler, Eğitim Bakanlığı'na bağlı olup sosyal ve mali hakları bu bakanlık tarafından karşılanmaktadır. Türkmen Eğitim Müdürlüğünün verdiği bilgilere göre Eğitim Bakanlığı'na bağlı Türkmen okullarında kadrolu çalışan öğretmenlerinin sayısı 230'dur.

IKBY'de var olan Türkmen okulları gün geçtikçe kan kaybetmekte öğrenci sayısı düşmektedir. Bu okullarda okuyan öğrencilerin tabii oldukları sınav sistemi, yeteri kadar ilginin gösterilmemesinden kaynaklanan nedenlerle okullar kapanmaktadır. Yetişmiş branş öğretmenlerinin olmaması, materyal eksikliği, Türkmen ailelerin bu konuda yaşadığı tereddütler okulların kaderini belirlemektedir.

IKYB'deki Türkmen Okulları

No	Okular	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
1	Selçuk İlkokulu	12	193
2	Fuzuli İlkokulu	15	21
3	Yunus Peygamber İlkokulu	14	23
4	Doğuş İlkokulu	18	34
5	Akkoyunlu İlkokulu	14	44
6	Sultan Muzaffer İlkokulu	15	70
7	Karakoyunlu İlkokulu	16	128
8	Barış İlkokulu	11	41
9	Türkmeneli İlkokulu	15	113
10	Atabek Kız Ortaokulu	19	112
11	Oğuzhan Erkek Ortaokulu	19	222
12	Garibi Kız Lisesi	16	88
13	İmadeddin Zengi Erkek Lisesi	20	84
14	İpek Anaokulu	15	151
15	İnci Anaokulu	12	82

Tablo 1. 2015 yılında Türkmen Eğitim Genel Müdürlüğü'nden alınan verilerdir.

Sonuç

Türkmeneli Türkmenleri, Musul Sorunu'nun ortaya çıktığı ilk günden itibaren kimliklerini ortaya koyma konusunda engellerle karşılaşmışlardır. Dil ve kimlik bilinciyle hareket eden Irak Türkmenleri, yüzyıldır yabancılaştırma, baskı ve ötekileştirme sorunu ile karşı karşıyadırlar. Türkmenler, Irak Devleti'nin kuruluşundan itibaren ne asli unsur ne de azınlık olarak görülmemiştir. Türkmeneli coğrafyası, siyasi baskılara maruz kalmış ve yok sayılmıştır. Türkmenler, asli unsur veya azınlık sayılmadıkları halde asimilasyon politikaları sebebiyle büyük zulümlere maruz kalmışlardır.

Irak'ta Türkmen kimliğini ortadan kaldırmayı, yok etmeyi amaçlayan politikalara rağmen Türkmenler, varlıklarını, kültür miraslarını ve topraklarını korumak amacıyla haklarını demokratik yollardan aramayı ve bu yönde harekete geçmeyi devam ettirmişlerdir. Irak'ta Türkmen kimliğini koruma yolunda atılan önemli adımlardan biri, Türkmenlerin Irak'ın üçüncü büyük etnik yapıyı oluşturan unsur olarak kabul edilmesidir. Irak parlamentosu tarafından çıkarılan "*Türkmen Haklarının Tanınması*" kararı ve ardından parlamentoya sunulan "*Türkmen Haklarını Düzenleme Yasası*" tasarısı, Türkmen kimliğinin korunması yasal çerçevede garanti altına alınmış, Türkmen varlığı tanınmıştır.

Türkmeneli'nde Türkçenin varlık bulması, kullanılması ve eğitim dili olarak kabul görüp okullarda ete kemiğe bürünmesi Türkmenlerin var olma savaşı açısından önemlidir. Yapılması gereken en önemli şeylerden biri, dil bilincinin oluşturulması ve bu konuda titizlikle davranılmasıdır. Dil, milletin bekasıyla doğrudan ilişkili bir kavramdır. Dil, tarihsel süreç içerisinde kendini ve kendisiyle yaşayacak olan kültür ve medeniyeti oluşturur. Bu nedenle Türkmeneli, Türkçeye var olacaktır. Dışardan yapılan müdahalelerle Türkçe'nin Iraklaşmasına izin verilmemeli, baskıcı poli-

tikalar ve asimilasyonlara rağmen diri olmalıdır.

Kaynakça

Altungök, A. (2016). Ön Asya ve Ortadoğu'daki Türkmen Varlığının Tarihi Kökenleri. *Ortadoğu'da Türkmenler (Irak-İran-Suriye) Sempozyumu*. Bilecik: Şeyh Edebalı Ün.

Aydın Tarihi, C.V, No.17,; 353. (1925).

Bakır, A. (2016). Ortaçağ Irak'ında Türk Varlığı ve Kültürünün Yaygınlaşmasını Kolaylaştıran Faktörler. *Ortadoğu'da Türkmenler (Irak-İran-Suriye) Sempozyumu* (s. 1-32). Bilecik: Bilecik Şeyh Edebalı Ün.

Cankara, Y. (2016). ABD'nin 2003 Irak Operasyonu Sonrasında Irak Türkmenlerinin Konumu ve Geleceği. *Ortadoğu'da Türkmenler (Irak-İran-Suriye) Sempozyumu* (s. 725). Bilecik: Şeyh Edebalı Ün.

Güler, A. (2017). *Karamandan.com*. Ekim 29, 2017 tarihinde <https://www.karamandan.com>: <https://www.karamandan.com/m-11-42783.html> adresinden alındı

<http://www.turkmeneli.org.tr>. (tarih yok). Ekim 29, 2017 tarihinde <http://www.turkmeneli.org.tr/irak-turkmenlerinin-siyasi-yapilanma-gecmisi/> adresinden alındı

Hürmüzlü, E. (2006). *Irak'ta Türkmen Gerçeği*. İstanbul.

Hürmüzlü, H. (2016). Irak Türklerinin Kimlik Sorunu. *Ortadoğu'da Türkmenler (Irak-İran-Suriye) Sempozyumu* (s. 357-368). Bilecik: Şeyh Edebalı Ün.

Kandemir, F. (1965). *Hatıraları ve Söylemedikleriyle Rauf Orbay*. İstanbul.

Kayhan, H. (2016). Irak'ta Selçuklu Hakimiyetinin Bitişi. *Ortadoğu'da Türkmenler (Irak-İran-Suriye) Sempozyumu* (s. 401-420). Bilecik: Şeyh Edebalı Ün.

Kayran, M., & Saygın, S. (2011). Irak Türkmenleri. (31), 273-292.

Kazancı, M. Ö. (2016). Irak Türkmen Edebiyatında Hikaye ve Roman. *Ortadoğu'da Türkmenler (Irak-İran-Suriye) Sempozyumu* (s. 540). Bilecik: Şeyh Edebalı Ün.

Kevseroğlu, N. (2016). Kerkük'te Yer Adları ve Göstergeleri. *Ortadoğu'da Türkmenler (Irak-İran-Suriye) Sempozyumu* (s. 572). Bilecik: Şeyh Edebalı Ün.

Mustafa, H. B. (2015). *Kuzey Irak/ Erbil'de Türkmen Okulları*.

Nakıp, M. (2007). *Kerkük'ün Kimliği*. Ankara.

Nakıp, M. (2013, Ocak). Irak'ta İhtilafli Bölgeler ve Türkmenler. (<http://www.orsam.org.tr/files/OA/49/10mahirnakip.pdf>, Dü.) *Ortadoğu Analiz*, 5(49).

Öke, M. K. (1995). *Musul / Kürdistan Sorunu*. İstanbul.

Özdağ, Ü. (2008). *Telafar, Bir Türkmen Kentinin ABD Ordusu ve Peşmergelere Karşı Direnişi*. Ankara.

Saatçi, S. (1996). *Taribi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı*. İstanbul.

Türk Meclisi. (2017). Ekim 29 Ekim, 2017 tarihinde <http://www.turkmeclisi.org>: <http://www.turkmeclisi.org/?Sayfa=Temel-Bilgiler&Git=Bilgi-Goster&Bil=208> adresinden alındı